

JEDNODNIÓWKA FRONTOWA

Grupa Rekonstrukcji
Historycznej „Gorlice 1915”

Wydawca: Gmina Sękowa,
Obec Nizna Polianka

Nizna Polianka, Sękowa, 2017/2018 r.

Nakład: 1000 egzemplarzy

Nr.1/2017/2018

CESARSKO - KRÓLEWSKI 20 PUŁK PIECHOTY im. KSIĘCIA PRUSKIEGO HENRYKA

Gorliczanie jako mieszkańcy Galicji i poddani cesarza Austrii zobowiązani byli do służby w armii cesarsko – królewskiej. Powinność ta spoczywała na wszystkich zdrowych mężczyznach, którzy ukończyli 21 rok życia i nie pobierali nauk na uniwersytetach.

Każdy żołnierz przydzielany był do pułku, który znajdował się najbliżej jego miejsca zamieszkania. Służba w armii trwała dwa lata, a po jej ukończeniu żołnierze przechodzili do rezerwy.

Pułk nazywany przez austriackie władze wojskowe „die Góralen”, ze względu na krążącą opinię, że to „żołnierz cierpliwy i wytrzymały, niezwykle odważny (...) bardzo oddany w rękach ludzi, którym ufał”, wysyłany był na najtrudniejsze odcinki frontu. W czasie Bitwy pod Gorlicami 2 V 1915r. 20 pułk piechoty wchodzący wówczas w skład 12 dywizji krakowskiej wstąpił się pomagając zdobyć silnie bronione przez Rosjan wzgórze nad miastem Gorlice. Z czasem w szeregach pułku powstała Organizacja „Wolność”, której celem była praca na rzecz przysz-

Cesarsko królewski 20 pułk piechoty pozyskiwał swych żołnierzy m.in. z powiatów: Gorlice, Grybów, Nowy Sącz, Nowy Targ i Limanowa. Ponad 80% rekrutów stanowili Polacy. Pułk nazywano potocznie pułkiem Dwudziestaków lub Cwancyngierów z Matką Boską Ludźmierską. Charakterystyczną cechą umundurowania były czerwone wyłogi oraz srebrne guziki.

lej, niepodległej Polski. W chwili rozpadu Austro-Węgier, po dezercji oficerów i żołnierzy innych narodowości, polscy oficerowie przejęli wszystkie stanowiska dowódcze w pułku i obrali nowy cel: przedostanie się z frontu włoskiego do Polski przy zachowaniu maksymalnie pełnych stanów osobowych i uzbrojenia.

Interreg
Polska-Słowacja

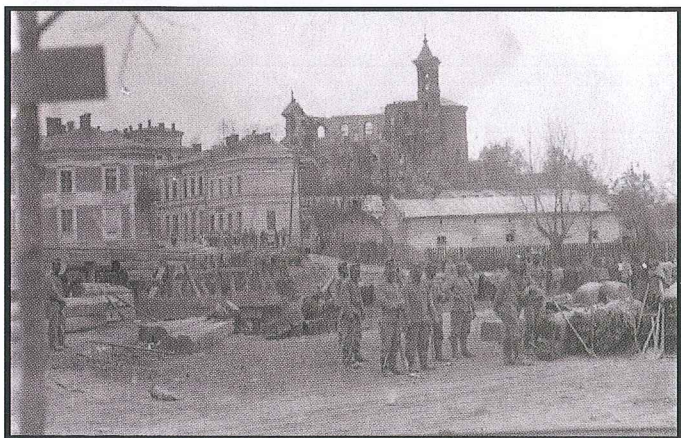

gok
SEKOWA

W drodze do Ojczyzny żołnierze zrywali z mundurów austriackie bączki i przyszywali biało - czerwone kokardy. Zbierali także porzucony przez Austriaków sprzęt wojskowy, który mógł przydać się w nieopodległej Polsce. Pułk dotarł do Nowego Sącza 19-go listopada. Dla odrodzonego kraju pozbawionego liczniejszych wojsk i sprzętu, przybycie doświadczonych i dobrze uzbrojonych żołnierzy było jak zastrzyk nowych sił. 20 galicyjski pułk piechoty stał się pierwszym oddziałem Wojska Polskiego, na jego podwalinach 1 grudnia 1918 utworzony został 1 Pułk Strzelców Podhalańskich.

Bitwa pod Gorlicami - 2 V 1915 r.

Bitwa ta uchodzi za jedną z największych a zarazem najważniejszych bitew frontu wschodniego I Wojny Światowej. Wpłynęła ona w znaczący sposób na losy wojny, a w konsekwencji na możliwość odrodzenia się Państwa Polskiego.

Od 1772 roku Ziemia Gorlicka stanowiła część Galicji, tym samym w czasie Wielkiej Wojny należała do Monarchii Austro - Węgierskiej.

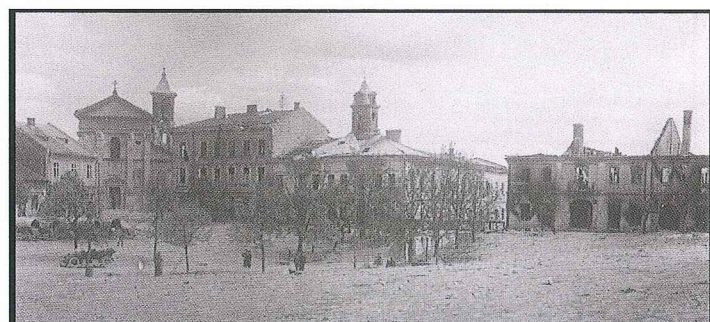
W przededniu wybuchu I wojny światowej Gorlice były dynamicznie ewoluującym ośrodkiem miejskim. Czynnikiem temu sprzyjającym był rozwój przemysłu naftowego związany z występowaniem w okolicy licznych złóż ropy naftowej.

Okres świetności miasta brutalnie przerwał w lipcu 1914 r. wybuch I wojny światowej. Galicja stała się terenem działań wojennych, na jej terenie przebiegał front rosyjsko-austriacki.

Na początku listopada 1914 roku rozpoczęła się rosyjska ofensywa w stronę Krakowa. Gorlice zostały zajęte przez wojska carskie. W późniejszym czasie w wyniku działań wojennych miasto przechodziło z rąk do rąk. Ostatecznie Rosjanie zdobyli je 27 grudnia i okupowali przez 4 miesiące. Rozpoczęła się tzw. wojna

pozycyjna. Wojska carskie, a naprzeciw nich austro-węgierskie, utknęły na kilka miesięcy w okopach. W połowie kwietnia 1915 roku, dowództwo austro-węgierskie zatwierdziło plan bitwy. O pomoc w działaniach wojennych zostali poproszeni Niemcy. 2 maja 1915 r. o godzinie 6 rano na całej długości frontu, rozpoczęło się przygotowanie artyleryjskie. Kilkugodzinna kanonada ponad tysiąca dział dopełniła zniszczenia Gorlic, które praktycznie przestały istnieć. Na odcinku ok. 32 km od Ciężkowic, przez Łużną i Gorlice, po Ropicę Ruską starło się ze sobą prawie 200 tysięcy żołnierzy. Całkowicie zaskoczeni przebiegiem bitwy Rosjanie zostali pokonani i zmu-

szeni do odwrotu. Bitwa pod Gorlicami była największą bitwą stoczoną na ziemiach polskich w czasie I wojny światowej. Poniosło w niej śmierć ok. 20 tys. żołnierzy, przedstawicieli wszystkich narodowości Środkowo-Wschodniej Europy m.in.. Niemców, Rosjan, Austriaków, Polaków, Ukraińców, Węgrów, Słowaków i Czechów. Dziś o wydarzeniach sprzed 100 lat przypominają cmentarze wojskowe gdzie obok siebie spoczywają dawni wrogowie pojednani w śmierci.

OKOPY, ŚCIEŻKA EDUKACYJNA

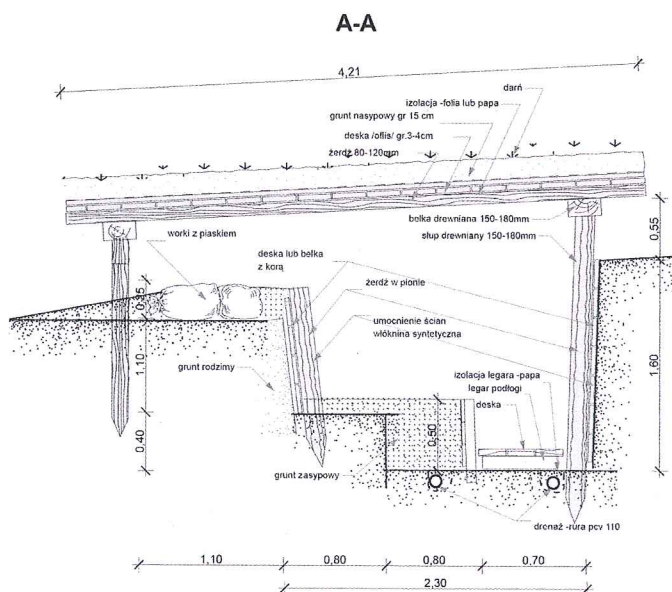
Wielka Wojna, którą planowano jeszcze na wiele lat przed jej wybuchem miała być w założeniu, według wszystkich przygotowujących się do niej stron wojną szybką, chwalebłą i zwycięską. Miała być zatem wojną ruchową. Jednak już kilka miesięcy po jej rozpoczęciu okazało się, że armie po początkowych sukcesach na zajmowanych terenach, utknęły naprzeciw siebie. Pomimo ciągłych walk, żadna ze stron nie zdołała przesunąć się w głąb terytorium wroga w znaczący sposób. Na wszystkich frontach rozpoczęła się tak zwana wojna pozycyjna. Jej cechą charakterystyczną stały się rozbudowane systemy umocnień polowych, powstałe z połączenia poszczególnych linii okopów. Gęste zalesienie Ziemi Sękowskiej zapewniało doskonałe warunki ułatwiające maskowanie pozycji. Niestety w okresach długotrwałych lub intensywnych opadów czy roztopów, warunki w okopach stawały się wyjątkowo ciężkie.

W ramach projektu „Historia znana i nieznaną – pamiątka I wojny światowej polsko-słowackiego pogranicza”, powstała ścieżka edukacyjna zlokalizowana w Sękowej w „Pustym Lesie”. Zaplanowana ekspozycja znajduje się w miejscu liczącym ponad 100 lat autentycznych okopów i stanowisk strzeleckich. Ścieżka edukacyjna została wyposażona w 12 tablic informacyjnych opisujących poszczególne miejsca i działania wojenne.

W czasie walki, pierwszą stosunkowo płytką osłonę przed ostrzałem stanowią tak zwane wneki strzeleckie. Wykopują je żołnierze bezpośrednio w trakcie natarcia lub obrony. Później w trakcie ostrzału, w razie konieczności wneki pogłębiane są w dołki strzeleckie zapewniające bezpieczniejsze schronienie. Dołki są głębsze, zapewniają też lepszą osłonę dla leżącego w nich jednego lub czasem dwóch żołnierzy. Wykopana ziemia tworzy coraz większy i grubszy nasyp stanowiący dodatkową osłonę.

Następnie jeśli konieczne jest długoterminowe utrzymanie pozycji, poszczególne dołki łączy się w linię okopu. Okopy z czasem są poszerzane tworząc złożone konstrukcje ziemne o szerokości 1-2 metry i wysokości ok. 2m. W pewnej odległości od linii okopów powstają dodatkowe schrony, punkty obserwacyjne i opatrunkowe, a także składy broni i amunicji oraz magazyny żywności. Na tyłach zakładane są stano-wiska dla dowództwa i kuchnie polowe. W czasie walk na Ziemi Gorlickiej linia frontu co jakiś czas zmieniała swój przebieg od kilkudziesięciu do kilkuset metrów. W tak trudnym terenie było to niemałe osiągnięcie zważywszy na porę roku oraz problemy z aprowizacją, uzbrojeniem i ogólnym wyniszczeniem stacjonujących jednostek.

Schemat stoiska strzeleckiego.

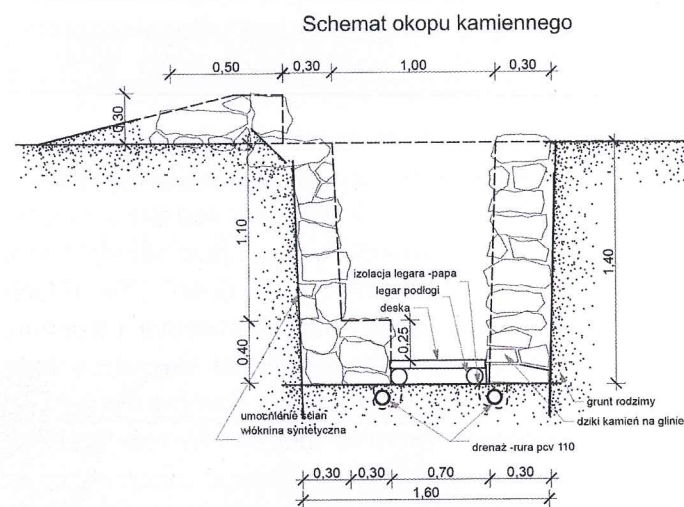
Rys. P. Burekowski

Linie poszczególnych okopów ze względu na bezpieczeństwo są „łamane”. W obrębie korytarzy powstają specjalne stanowiska dla strzelców czy karabinów maszynowych lub moździerzy. Są one odpowiednio wzmacniane i maskowane. Przedpiersie czyli nasyp okopu tworzy się z ziemi, kamieni, często z worków z piaskiem. Ściany korytarzy szaluje się zabezpieczając przed osuwaniem. Wykorzystywane są do tego żerdzie, deski lub innego rodzaju obrobione drewno, pozyskiwane przez żołnierzy w najłatwiejszy sposób: poprzez rozbiórkę okolicznych zabudowań. Szczególnym przykładem zdobywania materiału budowlanego do wzmocnienia okopów stało się rozebranie ścian XVI-wiecznego, unikatowego kościołka w Sękowej.

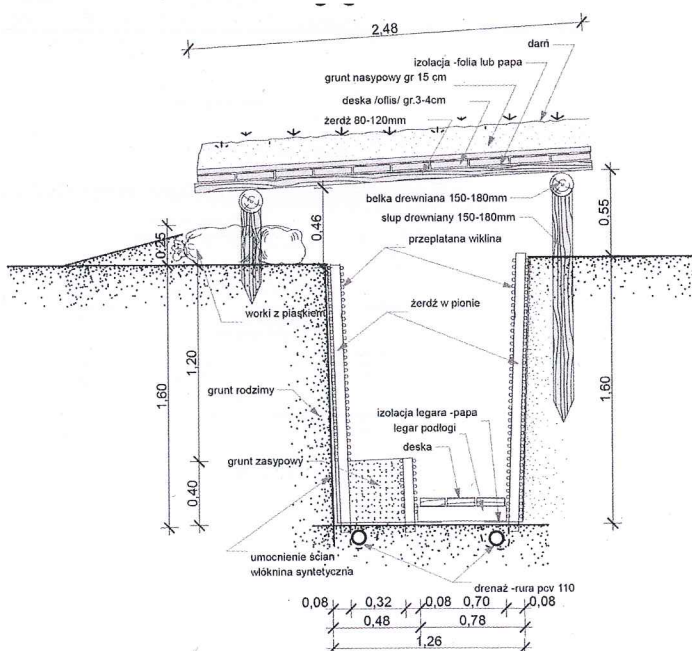
Pojedynczy okop łączony był z kolejnym powstałym w ten sam sposób lub bardzo często z kilkoma następnymi okopami. W miarę możliwości w kierunku równoległym do systemu umocnień przeciwnika. Poszczególne linie okopów łączyły tzw. rowy łącznikowe, ułatwiające bezpieczną komunikację i przemieszczanie się. W dalszej kolejności budowane były stanowiska zapasowe oraz pozorowane stanowiska ogniowe. W okopach, które znajdowały się w bezpiecznej odległości od toczących się walk, drażno ziemianki „dekunki” i schrony, których ściany także szalowano drewnem.

Żołnierze starali się stworzyć w schronach warunki umożliwiające im egzystencję przez długie tygodnie lub miesiące. Front na Ziemi Gorlickiej i Sękowskiej zastygł od połowy listopada 1914 r. do 2 maja 1915 r. w związku z czym warunki bytowe były wyjątkowo ciężkie. Żołnierze zmagający się z niesprzyjającą aurą oraz będący pod presją ciągle toczonych walk starali się uczynić swoje życie na linii frontu nieco bardziej znośnym. Wnętrza swoich ziemianek zamieniali w miarę możliwości w bezpieczne, suche i ciepłe schronienia. Większość podstawowego wyposażenia wykonywali sami: drewniane prycze, stoły, taborety, półki. Niestety sporo przedmiotów, niekoniecznie im niezbędnych, zabierali siłą lokalnej ludności, nie tolerując przy tym żadnych sprzeciwów.

Ściany okopów zlokalizowane w okolicy cieków wodnych zabezpieczane były także faszyną, czyli wikliną lub gałęziami. Sposób ten znalazł zastosowanie w Sękowej, szczególnie w pobliżu potoku Sękówka.

Korekta tekstu: Monika Sikorska, Katarzyna Liana

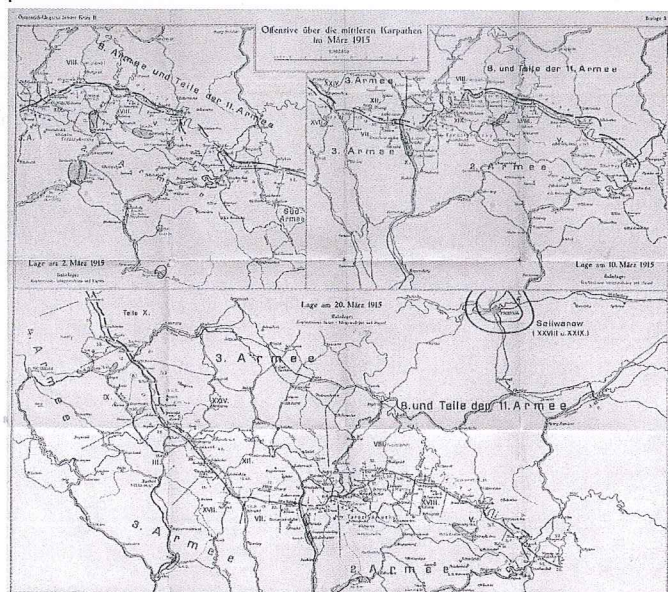
KARPACKI FRONT 1914/1915

Regiony graniczne dzisiejszego regionu samorządowego Preszów to jedyne miejsce na Słowacji, które w czasie pierwszej wojny światowej zostało dotknięte działaniami bojowymi. Linia frontu w Karpatach ciągnęła się od Bardejova do Sniny, gdzie przez siedem miesięcy od listopada 1914 do maja 1915 r. w tym regionie miały miejsce ciężkie i krwawe walki. Obszar północno-wschodniej Słowacji stał się wówczas polem bitwy o paneuropejskim znaczeniu, a tamtejsze operacje bojowe miały decydujące znaczenie strategiczne dla dalszego przebiegu wojny na wschodnim froncie. Według przedwojennych planów wojska austro-węgierskie musiały stawić czoła dominującym wojskom rosyjskim przez siedem tygodni, aż Niemcy pokonają Francję i nie przeniosą swoich głównych sił na front wschodni. Niemniej jednak niemiecki sojusz nie spełnił swoich zobowiązań, a w listopadzie 1914 r. armia monarchii habsburskiej od czterech miesięcy zatrzymywała naciski silniejszych wojsk rosyjskich. Obiecane niemieckie posiłki z frontu zachodniego nadal nie nadchodziły. Wojska austro-węgierskie pomogły jednak powstrzymać decydującą rosyjską ofensywę przeciwko ówczesnym granicom niemieckim i ustabilizować granice na północ od górnego toku rzeki Wisły. Na południe od Wisły rosyjskie oddziały zaatakowały Kraków i przedostawały się na drugą stronę Karpat przez przełęcze na obecnej granicy słowacko-polskiej. Na przełomie listopada i grudnia 1914 r. oddziałom tym udało się na krótko zająć miasta Snina, Medzilaborce, Humenné, Svidník, Stropkov oraz Bardejov, ale wkrótce dzięki kontratakowi zostały wyparte na północną stronę Karpat. Była częścią operacji Łapanowsko-Limanowe, która przyniosła strategiczne zwycięstwo wojskom austro-węgierskim. Dzięki temu rosyjska ofensywa została zatrzymana w grudniu 1914 r. również na południe od górnego toku Wisły i w Karpatach na linii obecnej granicy słowacko-polskiej. Nastąpiła stabilizacja wschodniego frontu, który po raz pierwszy został sparaliżowany w statycznej okopowej wojnie. Na jesieni 1914 r. był odcinek karpackiego frontu stanowił drugoplanowe pole bitwy, ale od początku 1915 r. jego strategiczne znaczenie wzrosło dramatycznie. Wielotygodniowe walki były jedynie zwiastunem zbliżającej się długoterminowej apokalipsy. Rosyjskie dowództwo na tym obszarze przeprowadziło dwie ofensywy (styczeń/luty i marzec/kwiecień 1915 r.), których celem było przenikanie przez góry Karpackie, w głąb Austro-Węgier i wykluczenie ich z wojny.

Zimowa ofensywa w Karpatach

W styczniu 1915 r. austriacko-węgierscy dowódcy przystali posiłki, a w miastach i wioskach położonych na drodze prowadzącej do przełęczy Dukielskiej skoncentrowano się na rezerwach i materiałach wojskowych. Ich celem było rozpoczęcie ofensywy, która mogłaby odblokować otoczony kompleks obronny Przemyśl w Galicji. Podobnie postępowało rosyjskie dowództwo, które planowało wykorzystać przełęcz Dukielską do działań ofensywnych umożliwiających dostęp do terenów monarchii habsburskiej. Jako pierwsze, 23 stycznia 1915 r., przeszły do ataku armie austro-węgierskie, które w trakcie trudnych walk i w ciężkich warunkach pogodowych karpackiej zimy próbowały złamać rosyjską obronę na przełęczy Dukielskiej. Nie odnieśli jednak zwycięstwa a już 27 stycznia 1915 r. musieli stawić czoła rosyjskiej ofensywie. W dniach 28-29 stycznia 1915 r. wojska rosyjskie pokonały austro-węgierską obronę, co umożliwiło im przedostanie się na południową stronę Karpat. Główny atak koncentrował się wzdłuż głównej drogi w kierunku Świdnika, mniejsze ataki były prowadzone na bocznych drogach. Krwawe walki w Karpatach i zaśnieżonym terenie karpackich szczytów trwały jeszcze cały pierwszy tydzień lutego. Do 5 lutego 1915 r. wojska rosyjskie przedostały się aż do Świdnika, który został przez nich nie zajęty. Kolejne kroki armii rosyjskiej na tym odcinku zostały wstrzymane. Rosjanie jednocześnie zaatakowali w stronę Bardejova. Po podbiciu przełęczy znajdującej się między miejscowościami Ożenna i Niżná Polianka na granicy polsko-słowackiej wojska rosyjskie próbowały przedostać się na południowy zachód do Zborova. Na ich drodze stało wzgórze Kašielik (wys.648) na południe od miejscowości Niżne Polianky,

które stanowiło klucz całej austro-węgierskiej obrony na tym odcinku frontu. O kontrolę nad nim toczyły się zacięte walki, podczas których 3 i 4 lutego wzgórze przechodziło z rąk do rąk. Jednak ostatecznie Kašielik został obroniony i udało się zatrzymać armię rosyjską. Po walkach na początku lutego 1915 r., wroga ofensywa została wyczerpana i doszło do stabilizacji frontu na linii: przełęcz Dujawa lub na północ od Zborova - górny nurt rzeki Ondava - Świdník. W okresie od pierwszej połowy lutego do drugiej połowy marca 1915 r. sytuacja na froncie austro-węgierskiej 3 oddziału armii generała piechoty S. Boroewiča i rosyjskiej 3 Armii generała piechoty R. Dmitrieva przybrała charakter wojny okopowej. Walki były prowadzone głównie przez artylerię i mniejsze oddziały piechoty, które przeprowadzały działania zaczepne i wywiadowcze. Okazjonalnie dochodziło do większych ataków, które miały jedynie ograniczone cele taktyczne, a ich zadaniem było zaangażowanie i wyczerpanie sił przeciwnika. Wojna okopowa na karpackim froncie miała swoją specyfikę, której tło stanowił pagórkowaty i zalesiony teren. W warunkach zimowych był on trudny do pokonania a odcinki frontowe z pełnymi liniami wykopu zmieniały się z odcinkami, w których znajdowały się tylko patrole polowe.

Wielkanocna bitwa w Karpatach

Względny spokój na karpackim froncie zakończył w drugiej połowie marca 1915 r. Dowódca frontu południowo-zachodniego Nikołaj Iudovič Ivanov, generała artylerii, przekonał rosyjskie dowództwo kwatery głównej (Stavuk), by oddziały oblegające Przemyśl zostały użyte do złamania austro-węgierskiej obrony w Karpatach. Operacja była bardzo ambitna, a jej celem było nie tylko przedostanie się na tereny niziny karpackiej, ale także całkowita eliminacja imperium austro-węgierskiego z wojny. Decydująca rosyjska ofensywa rozpoczęła się w nocy z 19 na 20 marca 1915 r. i przybrała nazwę „Wielkanocna bitwa w Karpatach”. Główny punkt ofensywy znajdował się w dolinie Laborca w kierunku Humenné oraz w dolinie rzeki Ondava w kierunku Stropkov, ale potężny cios został zadany również w kierunku miejscowości Bardejov. Pod koniec marca i kwietnia 1915 r. duch walki żołnierzy po obu stronach frontu został wystawiony na wielką próbę. Rosjanie próbowali przy użyciu wszystkich sił złamać obronę austro-węgierską w Karpatach. Wierzyli, że przedostanie się do wschodniej części niziny słowackiej otworzy bramę do zwycięskiej trasy w kierunku Budapesztu i Wiednia. Zachowane dzienniki i zapiski potwierdzają, że wiosną 1915 r. po kapitulacji Przemyśla wśród rosyjskich żołnierzy panowało przekonanie, że wystarczy podjąć ostatni zdecydowany wysiłek, by pokonać Austro-Węgry. Dzienniki i zapiski z przeciwników dowodzą, że wiosną 1915 żołnierze z monarchii habsburskiej zdawali sobie również sprawę, że właśnie nastąpił najistotniejszy moment wojny. Ze wszystkich sił utrzymywali oni swoje pozycje w Karpatach, które uważano za ostatnią linię obrony.

Cmentarze wojenne na północno-wschodniej Słowacji

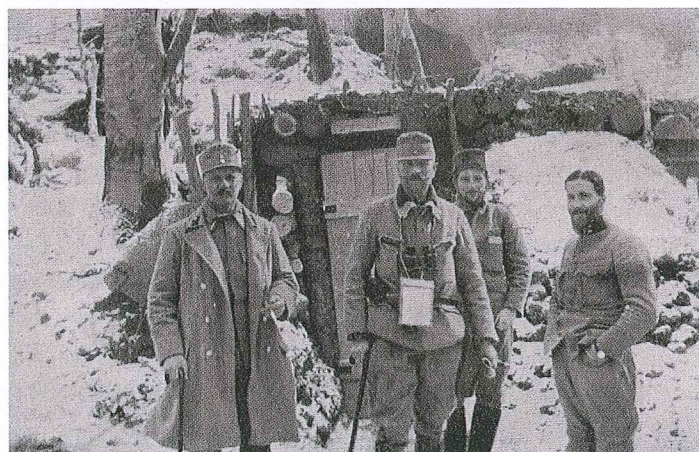
Po zakończeniu działań bojowych w Karpatach, władze Austro-Węgier i poszczególnych sił zbrojnych stały przed trudnym zadaniem. Konieczne było usunięcie śladów okrutnych bitew. W lasach karpackich ciała ludzi, jak również duża liczba zwłok koni ulegały rozkładowi. Najistotniejsza była potrzeba godnego ocalenia resztek tysięcy żołnierzy, którzy polegli w Karpatach. Podczas walk nie było czasu na takie sprawy. Żołnierze byli chowani zazwyczaj prowizorycznie w miejscu, w którym polegli. Często prowizoryczne cmentarze powstawały zaledwie kilka metrów od dawnej linii frontu. Zaraz po oddaleniu się frontu tą skomplikowaną sytuacją zajęła się armia austro-węgierska. Postanowiono, że zostaną powołane specjalne jednostki wojskowe, które będą rozwiązywać problem godnego pochówku pozostałości żołnierzy armii austro-węgierskiej, niemieckiej i rosyjskiej z pomocą jeńców wojennych. W grupach koncentrowali się w szczególności wykwalifikowani rzemieślnicy, stolarze, murarze lub kamieniarze. Rzemieślnicy pracowali pod przewodnictwem utalentowanych architektów w mundurach. Architekci tworzyli unikalne projekty cmentarzy i pomników wojennych, z których wiele miało ogromną wartość artystyczną i kulturalną. W Galicji pracowali tacy utalentowani architekci, jak Dušan Jurkovič, Heinrich Scholz, Ján Szcepkowski i inni. W północno-wschodniej Słowacji, na przykład architektem był Jozef Lamping. Pod koniec 1918 r. w zachodniej Galicji wybudowano masywny kompleks około 400 cmentarzy wojennych, w którym pochowano około 70 000 żołnierzy w 22.590 grobach. Ponad 40 000 żołnierzy było ekshumowanych. Ekshumacje poprzedziły gruntowne i systematyczne identyfikacje cmentarzy, ewidencja poległych, prace geodezyjne, tworzenie architektonicznych projektów oraz badania. Każdy cmentarz oprócz nazwy miał przypisany numer, który ułatwia wyszukiwanie pochowanych ofiar. Inną sytuacją przeważała na południowej stronie Karpat, która, w przeciwieństwie do Galicji, administracyjnie była zarządzana przez Węgry. Pracowały tu także komendy pogrzebowe. Konkretnie pracowali tu Kriegsgräber grupa nr 1, 3, 5. Również te cmentarze planowano wybudować w spektakularnym stylu. Potwierdzają to zachowane plany cmentarzy. Niektóre z cmentarzy zostały zbudowane według tych sugestii. Ale większość która zostały tutaj stworzone, powstało w sposób prowizoryczny. Masowa budowa cmentarzy i pomników, w przeciwieństwie do Galicji, na terenie dzisiejszej Słowacji, nie została do końca zrealizowana. Podstawową przyczyną był prawdopodobnie brak funduszy.

Władze Austro-Węgier preferowały tereny, w których miały miejsce wygrane walki. W tych miejscach miały powstać duże kompleksy, które miały służyć jako pomniki zwycięskich walk o monarchię. Potwierdzają to wspaniałe kompleksy cmentarzy i pomników w rejonie Limanowej lub Gorlic. Są one dużym kontrastem dla terenów wokół twierdzy Przemyśl lub Karpat, gdzie cmentarze były znacznie bardziej skromne. Po I wojnie światowej odpowiedzialność za wszystkie cmentarze i groby przejęło państwo czeskosłowackie. W poszczególnych regionach ważną rolę w pielęgnacji grobów wojennych odgrywały stacje żandarmerii. Żandarmeria tworzyła rejestr grobów wojennych, przeprowadzała rutynowe czynności pielęgnacyjne, zarządzała kwestiami napraw i odbudowy. Dzięki ich pracy o każdym cmentarzu utworzono akta, które zawierały zarys cmentarza, arkusze map katastralnych, na których przedstawiono podstawowe informacje na temat cmentarza i ewidencję każdego grobu. Dziś materiały te można znaleźć w archiwach wojskowych i są zasadniczym źródłem informacji na ten temat cmentarzy wojennych. Oddziały żandarmerii prowadziły również prace ekshumacyjne. Dzięki ekshumacjom liczne działki zostały ponownie dopuszczane do wykorzystania gospodarczego. Prace ekshumacyjne na terenie wschodniej Słowacji były przeprowadzane w latach 1921 – 1924. W późniejszych latach było tylko kilka ekshumacji. Systematyczna pielęgnacja grobów wojennych trwała aż do 1939 r. Po II wojnie światowej cmentarze wojskowe zaczęły stopniowo upadać. W 1990 roku, większość z tych miejsc była już na progu zaniknięcia. Obecnie, dzięki współpracy między samorządem a trzecim sektorem, stopniowo przywracane są zapomniane cmentarze wojenne z I wojny światowej.

Bronili okopów na wciąż zaśnieżonych wzgórzach oraz bagnistych i zalanych wodą roztopową dolinach ze świadomością, że kapitulacja oznaczałaby przełamanie frontu karpackiego i wkroczenie armii wroga na tereny monarchii. W ramach rosyjskiej ofensywy doszło do ataku przy miejscowości Niżnej Polianke przeprowadzonego przez pułki rosyjskiej 48 dywizji piechoty, które po raz drugi starały się zdobyć kluczową pozycję obrony austro-węgierskiej - wzgórze Kašielik. Żołnierze generała dywizji L.G. Kornilowa na tym wzgórzu przelewali krew już na początku lutego 1915 r., ale wówczas ich atak zakończył się niepowodzeniem. Do nowego ataku doszło 20 marca 1915 r. a zaciekle walki o kontrolę nad wzgórzem Kašielik trwały przez kolejne sześć dni. Tym razem rosyjscy żołnierze odnieśli sukces i przełamali obronę austro-węgierskiej 22. dywizji piechoty Landwehry, którą dowodził generał broni I. Schmidt von Fussina. Dwie krwawe bitwy o Kašielik przyniosły wzgórzem ponurą chwałę a żołnierze po obu stronach nazywali je "wzgórzem śmierci".

Po zdobyciu przełęczy Dujawa i wzgórza Kašielik rosyjskie działania zostały wstrzymane w miejscowości Zborov. Jednostki austro-węgierskie na tym odcinku frontu zdołały odeprzeć wszystkie inne ataki wroga i utrzymały obronne pozycje na szlakach dostępu do miejscowości Bardejov. Działania Rosjan zatrzymane zostały w dolinie Ondavy i Laborca. Na początku kwietnia 1915 r. poniesiono porażkę podczas zdecydowanej próby obalenia obrony Karpat i wykluczenia imperium Austro-Węgier z wojny. Na froncie wschodnim nastąpiła ogólna zmiana sytuacji strategicznej.

Armia monarchii habsburskiej wytrzymała krytyczny test i stworzyła warunki do koncentracji niemieckich rezerw przesuniętych z frontu zachodniego, które po 2 maja 1915 r. przeszły w udaną ofensywę pod Gorlicami. Na początku maja 1915 w zachodniej Galicji zniszczono granice rosyjskiej linii obrony, a niemieckie i austro-węgierskie oddziały skłoniły rosyjskie dowództwo do niezwłocznego wycofania sił z południowych Karpat. Obszar północno-wschodniej Słowacji, o który Rosjanie pomimo dużych strat uporczywie walczyli od stycznia do kwietnia 1915 r., musiał zostać opuszczony w ciągu kilku dni. Z dzisiejszego regionu Bardejova ostatnie oddziały rosyjskie musiały wycofać się 5 maja 1915 r., z dzisiejszego regionu Świdnika ostatnie oddziały rosyjskie wycofały się przez przełęcz Dukielską 6 maja 1915 roku.

Martin DROBŇÁK — Matúš KORBA

CISÁRSKO - KRÁĽOVSKÝ 20. PLUK PECHOTY PRUSKÉHO PRINCA HENRICHA

Gorličania ako obyvatelia Galície a poddaní rakúskeho cisára boli povinní slúžiť v cisársko - kráľovskej armáde. Táto povinnosť sa týkala všetkých zdravých mužov vo veku nad 21 rokov, ktorí neštudovali na univerzitách. Po odslúžení dvojročnej vojenskej služby boli presunutí do zálohy. Každý vojak mal slúžiť v pluku, ktorý bol najbližšie k jeho miestu bydliska.

Rakúskymi vojenskými orgánmi bol nazývaný die Góralen a nasadzovaný na najťažších úsekoch frontu, pretože to boli vojaci „trpezliví a odolní, mimoriadne odvážni“ (...) veľmi oddaní ľuďom, ktorým dôverovali. Počas bitky pod Gorlicami 2 v roku 1915 20 bol pluk pechoty súčasťou 12 krakovskej divízie a stal sa slávnym pri dobytí opevnení dôrazne bránených Rusmi. V radoch pluku vznikla organizácia „Sloboda“, ktorej cieľom bolo pracovať pre budúce nezávislé Poľsko.

Cisársko-kráľovský 20. pluk pechoty robil nábor svojich vojakov z okresov: Gorlice, Grybów, Nowy Sącz, Nowy Targ, Limanowa. Vo viac ako 80% sa skladal z Poliakov; hovorovo nazývaný plukom dviadsiatnikov alebo cvancigerov s matkou božskou Luďmierskou. Rozpoznateľný bol podľa červených výložiek a strieborných gombíkov.

V čase zániku Rakúsko-Uhorska dôstojníci 20 pluku pechoty prevzali všetky pozície velenia po dezertovaní dôstojníkov a vojakov iných národností a mali nový cieľ: prejsť z talianskeho frontu do Poľska v plnom stave a výzbroji. Podarilo sa im to.

Na ceste do domoviny strhávali rakúske znaky a prišivali bielo-červené mašličky. Zbierali Rakúšanmi zanechané vojenské vybavenie, ktoré sa im malo hodiť v nezávislom Poľsku. V meste Nowy Sącz sa pluk objavil 19. novembra. Pre znovuzrodenú krajinu bez početnejších vojsk a vybavenia prival takých významných síl predstavoval veľmi vážnu injekciu skúsených a dobre ozbrojených vojakov. 20. galický pluk pechoty sa stal prvou súčasťou poľskej armády a na jej základe bol 1. decembra 1918 v meste Nowy Sącz vytvorený 1. Podhalanský strelecký pluk.

Bitka pri Gorliciach - 2 v roku 1915

Táto bitka je považovaná za jednu z najväčších a najdôležitejších bitiek východného frontu I. svetovej vojny. Významným spôsobom rozhodla o osude vojny a nakoniec o možnosti znovuzrodenia poľského štátu.

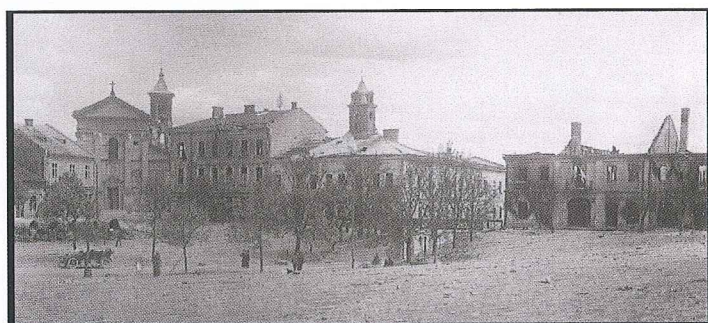

Územie Gorlíc sa v roku 1772 stalo súčasťou Galície, počas prvej svetovej vojny patrilo do Rakúska-Uhorska. V predvečer vypuknutia I. svetovej vojny boli Gorlice dynamicky sa rozvíjajúcim mestským centrom. Príčinou bol rozvoj ropného priemyslu v súvislosti s objavením mnohých ropných polí na území Gorlíc. Obdobie rozvoja mesta brutálne prerušila I. svetová vojna. Vypuknutie veľkej vojny v júli 1914 spôsobilo, že oblasťou vojnových operácií sa stala Galícia, cez ktorú prebiehal rusko-rakúsky front.

Na začiatku novembra 1914 začali Rusi útok v smere na Krakov. Tieto operácie viedli k tomu, že Gorlice padli do zajatia. Mesto prechádzalo z rúk do rúk. Nakoniec ho Rusi dobili 27. decembra a okupovali ho štyri mesiace. Začala sa tzv. pozičná vojna.

Cárske vojská a proti nim vojská Rakúsko-Uhorskej armády na niekoľko mesiacov uviazli v zákopoch. V polovici apríla 1915 bol schválený Rakúsko-Uhorský bojový plán. O pomoci vo vojenských činnostiach bolo požiadané Nemecko. 2. mája 1915 o 6 hodine ráno sa po celej dĺžke frontu začala 4 hodinová delostrelecká príprava s viac ako 1000 delami. Niekoľkohodinová kanozáda prispela k zničeniu Gorlíc, ktoré prakticky prestali existovať. Na úseku na cca 32 km od Ciezkovic, cez Lužnú a Gorlice, po Ruskú Ropicu sa stretlo takmer 200 tisíc vojakov. Bitkou prekvapení Rusi boli porazení a nútení ustúpiť.

Bitka pri Gorliciach bola najväčšou bitkou odohrávajúcou sa na poľskom území počas I. svetovej vojny. Smrť v nej našlo približne 20 tisíc vojakov všetkých národností strednej a východnej Európy, okrem iného Nemcov, Rusov, Rakúšanov, Poliakov, Ukrajincov, Maďarov, Slovákov, Čechov. Dávnym nepriateľom zmierila smrť a spoločné cintoríny - dnes nemých svedkov udalostí spred 100 rokov.

ZÁKOPY - NÁUČNÝ CHODNÍK

Veľká vojna, ktorá bola naplánovaná ešte mnoho rokov pred jej vypuknutím mala byť v jej predpokladoch, podľa všetkých pripravujúcich sa bojujúcich strán vojnou: rýchlou, slávnou a víťaznou. Preto to mala byť vojna rýchlych presunov. Avšak už pár mesiacov po jej vypuknutí sa ukázalo, že armády po počiatočných úspechoch na okupovaných územiach uviazli proti sebe. Aj napriek neustálemu boju sa žiadnej zo strán nepodarilo významným spôsobom dostať sa hlboko do nepriateľského územia. Na všetkých frontoch sa začala tzv. pozíčná vojna. Jej najvýraznejším rysom sa stali zákopy, teda rozsiahle poľné opevnenia.

Najlepší terén zaručil jednoduchšie maskovanie pozície, napríklad hustým zalesnením (v tomto ohľade územie Sekova poskytovalo perfektné podmienky). Obzvlášť náročné podmienky panovali počas dlhodobých alebo intenzívnych zrážok alebo topenia sa snehu. Rozsiahle systémy zákopov - poľných opevnení vznikali kombináciou jednotlivých línií zákopov.

V rámci projektu História známa a neznáma - spomienky na I. svetovú vojnu v poľsko - slovenskom pohraničí vznikne náučný chodník nachádzajúci sa v Sekovej v „Prázdnom Lese.“

Plánovaná výstava sa nachádza v mieste, kde sa pred 100 rokmi nachádzali autentické zákopy a strelecké pozície. Náučný chodník (zákop) bude vybavený 12 informačnými tabuľami opisujúcimi jednotlivé miesta a vojnové akty.

Jamy/strieľne vznikajú z prehĺbenia streleckých pozícií. Kopú ich vojaci priamo počas útoku alebo obrany. Neskôr, podľa potreby a možností sú upravené na zložité zemné štruktúry. Teda: strieľne sú prvou, relatívne slabou ochranou proti nepriateľskej paľbe. Sú vykopané ako prvé. Strieľne, ešte počas ostreľovania sa prehľbovali na strelecké jamy.

Poskytovali bezpečnejšie útočisko. Sú hlbšie, poskytujú lepšiu ochranu pre jedného alebo dvoch vojakov, ktorí v nich ležia. Zem z nich získaná vytvára čoraz väčší a hrubší násyp. Potom, ak je potreba obrany dlhotrvajúca sa jednotlivé jamy spoja do línie zákopu. Zákop, teda „pozemný koridor“ sa časom rozšíri. Pre zjednodušenie komunikácie sú zákopy 1-2 m široké. Vysoké by mali byť cca. 2 m. Frontová línia z času na čas menila svoj priebeh od niekoľkých desiatok po niekoľko sto metrov. V takomto teréne to bolo veľkým úspechom, najmä ak zväzíme ročné obdobie, problémy so zásobovaním, dodávkami zbraní a únavou jednotiek. V určitej vzdialenosti od línie zákopov boli aj ďalšie prístrešky, pozorovacie a ošetrovacie body alebo úložiská zbraní, streliva a potravín. V zadných častiach boli stanoviská velenia a poľné kuchyne.

Výkres s prierezmi zákopu a ich realizácia - historické snímky

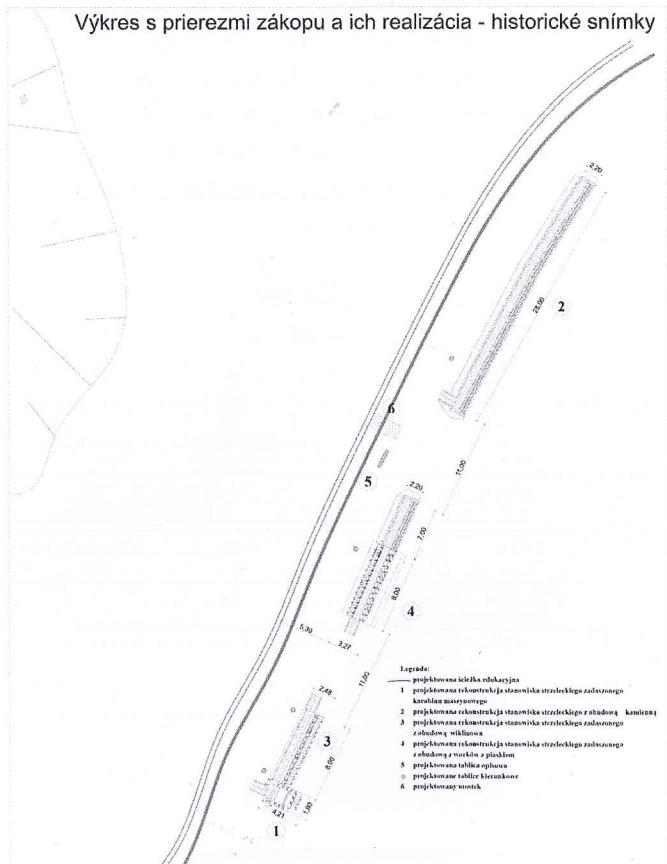
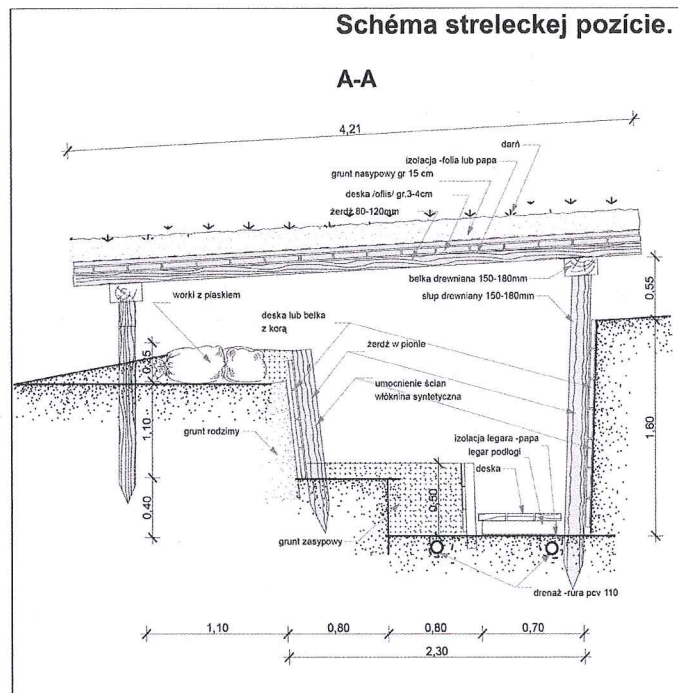
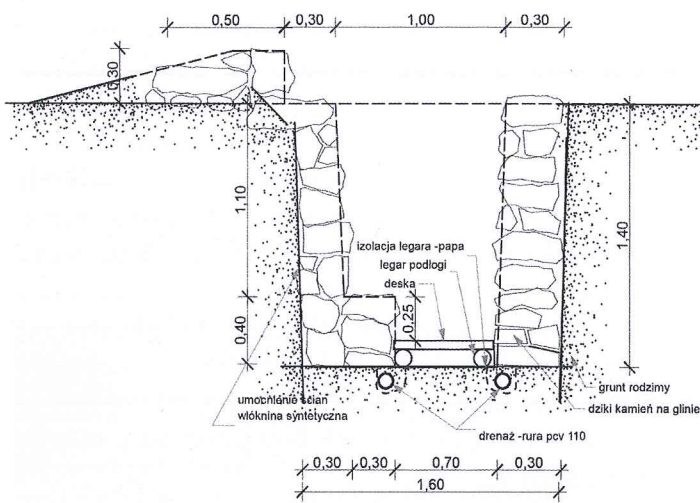

Schéma streleckej pozície.

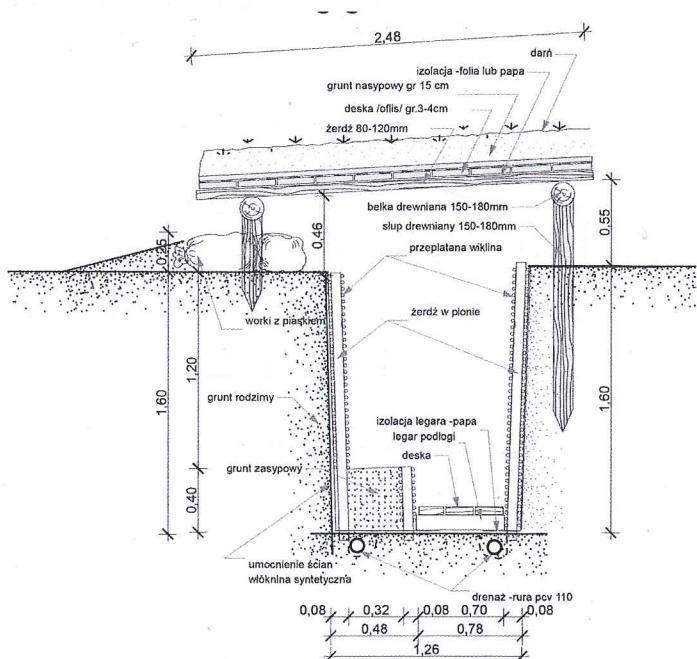

Línie jednotlivých zákopov sú z bezpečnostných dôvodov „lámané“. Vznikajú z nich konkrétne stanoviská, napr. pre streľcov alebo pre pušky, guľomety alebo delá. Tieto stanoviská boli maskované a posilnené. Predná časť, teda svah zákopu je zo zeme, kameňa, často z vriec s pieskom. Chodby sa debnili ako ochrana proti zosuvy pôdy. Používajú sa k tomu žrde alebo dosky. Dosky, alebo vo všeobecnosti opracované drevo bolo najjednoduchším spôsobom získavané demontážou budov, vrátane miestnych obydlí. Konkrétnym príkladom bezohľadného získavania stavebného materiálu vojakmi pre účely posilnenia zákopov bolo rozobratie stien unikátneho kostolíka zo 16. storočia v Sekovej.

Schéma kamenného zákopu

Steny zákopov boli zabezpečené aj haťami, teda prútím alebo haluzami. Táto metóda sa používala aj v Sekovej, najmä pri rieke Sekóvka.

Takýto zákop bol kombinovaný s iným, vytvoreným rovnakým spôsobom alebo veľmi často s niekoľkými ďalšími zákopmi. Podľa možností v rovnobežnom smere k protivníkovi. Jednotlivé línie spájali tzv. spojovacie priekopy. Uľahčovali bezpečnú komunikáciu - pohyb medzi jednotlivými zákopmi. .... Následne boli vybudované záložné stanovišťa a simulované pozície pre streľbu. V zákopoch, ktoré boli v bezpečnej vzdialenosti sa najčastejšie v ich zadných častiach kopali zemľanky, tzv. „dekunky“ a prístrešky pre vojakov

Ich vnútorné časti boli spevnené debnením. Vojaci sa v nich snažili vytvoriť podmienky, ktoré by im umožnili prežiť v nich mnoho týždňov alebo mesiacov, v rôznych, niekedy extrémnych poveternostných podmienkach (na území Gorlice a Sekova to bolo zvlášť nepriaznivé obdobie, pretože tu front zastal od polovice novembra 1914 do 2. mája 1915) pod tlakom neustálych bojov. Aby sa život stal aspoň trochu znesiteľným, vojaci sa snažili interiér svojich zemľaniek v rámci možností zariadiť ako bezpečný, suchý a teplý úkryt. Väčšinu základného vybavenia si vyrobili sami: drevené priečne, stoly, stoličky, police. Avšak veľa vecí, ktoré neboli nevyhnutne potrebné si brali násilím od miestnych obyvateľov bez akceptovania akýchkoľvek námietok.

KARPATSKÝ FRONT 1914/1915

Pohraničné okresy dnešného Prešovského samosprávneho kraja predstavujú jediné miesto na Slovensku, ktoré počas I. svetovej vojny zasiahla bojová činnosť. Lína frontu v Karpatoch sa tiahla od Bardejova po Sninu a počas siedmych mesiacov od novembra 1914 do mája 1915 v tomto regióne prebiehali ťažké a krvavé boje. Územie severovýchodného Slovenska sa vtedy stalo bojiiskom celoeurópskeho významu a tunajšie bojové operácie mali rozhodujúci strategický význam pre ďalší priebeh vojny na východnom fronte.

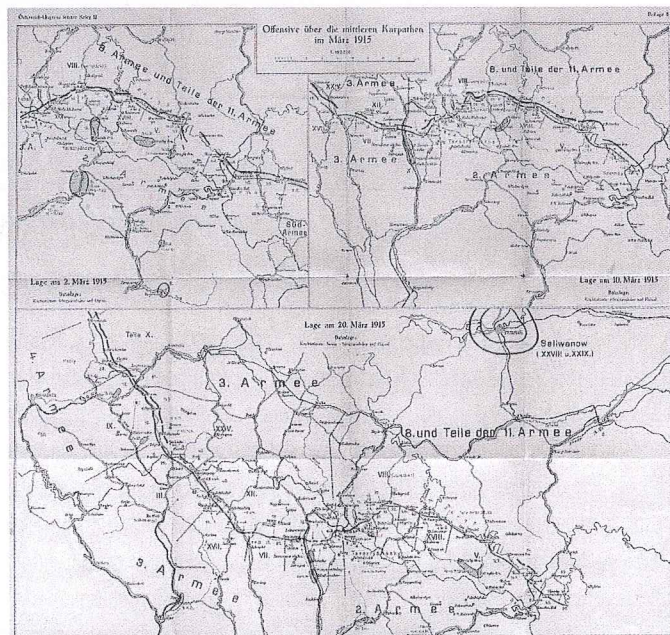
Rakúsko-uhorské vojská mali podľa predvojnových plánov sedem týždňov čeliť prevahe ruských vojsk pokiaľ Nemecko neporazí Francúzsko a nepresunie na východný front svoje hlavné sily. Nemecký spojenec však nedokázal splniť svoje záväzky a v novembri 1914 armáda Habsburskej monarchie už štyri mesiace zadržovala tlak početnejších ruských vojsk a sľúbené nemecké posily zo západného frontu stále neprichádzali. Rakúsko-uhorské vojská napriek tomu pomohli zastaviť rozhodujúcu ruskú ofenzívu pred vtedajšími nemeckými hranicami a stabilizovať front na sever od horného toku rieky Visla. Na juh od Visly však ruské jednotky ďalej útočili na Krakov a cez priesmyky na súčasných slovensko-poľských hraniciach prenikali na druhú stranu Karpát. Na prelome novembra a decembra 1914 sa im nakrátko podarilo obsadiť mestá Snina, Medzilaborce, Humenné, Svidník, Stropkov a Bardejov, ale zakrátko boli vytlačené rakúsko-uhorským protiútokom späť na severnú stranu Karpát. Jednalo sa o súčasť Lapanowsko - Limanowskej operácie, ktorá rakúsko-uhorským vojskám priniesla kľúčové strategické víťazstvo. Vďaka nemu bola ruská ofenzíva v decembri 1914 zastavená aj na juh od horného toku Visly a v Karpatoch na línii súčasných slovensko-poľských hraníc. Došlo k stabilizácii východného frontu, ktorý po prvý krát ustrnul v statickej zákopovej vojne.

V jeseni 1914 bol tento úsek Karpatského frontu iba vedľajším bojiiskom, ale od začiatku roku 1915 jeho strategický význam dramaticky stúpol. Tieto niekoľkotýždňové boje boli iba predzvesťou blížiacej sa niekoľkomesačnej apokalypsy. Ruské velenie v tomto priestore uskutočnilo dve generálne ofenzívy (január/február a marec/apríl 1915), ktorých cieľom bol prienik cez Karpaty do vnútrozemia Rakúsko-Uhorska a jeho vyradenie z vojny.

Zimná ofenzíva v Karpatoch

V priebehu januára 1915 rakúsko-uhorské velenie prisúvalo posily a v mestách a dedinách nachádzajúcich sa na ceste vedúcej k Duklianskemu priesmyku sústreďovalo zálohy a vojenský materiál. Jeho cieľom bolo zahájiť ofenzívu, ktorá by deblokovala obklúčený fortifikačný komplex Przemysl v Haliči..... Rovnako postupovalo aj ruské velenie, ktoré plánovalo Duklianský priesmyk využiť pre svoju ofenzívu do vnútrozemia Habsburskej monarchie. Ako prvé prešli 23. januára 1915 do útoku rakúsko-uhorské vojská, ktoré sa pokúšali v ťažkých bojoch a za zložitých klimatických podmienok karpatskej zimy prelomiť ruskú obranu v Duklianskom priesmyku. Nezaznamenali však úspech a už 27. januára 1915 museli čeliť ruskej ofenzíve. V priebehu 28. – 29. januára 1915 ruské vojská prekonali rakúsko-uhorskú obranu a prenikli na južnú stranu Karpát. Svoj hlavný úder smerovali popri hlavnej ceste na Svidník a podporné údery viedli aj po vedľajších komunikáciách. Krvavé boje v zalesnenom a zasneženom teréne karpatských vrchov pokračovali ešte celý prvý februárový týždeň. Do 5. februára 1915 ruské vojská postúpili k Svidníku, ktorý obsadili. Následne sa ruský postup na tomto úseku frontu zastavil. Ruské vojská v rovnakom čase útočili aj smerom na Bardejov. Po dobití sedla medzi obcami Ozenna a Nižná Polianka na dnešnej poľsko-slovenskej hranici sa ruské jednotky pokúsili preraziť na juhozápad k Zborovu. V ceste im stála výšina Kašielik (kóta 648) južne od Nižnej Polianky, ktorá predstavovala kľúč celej rakúsko-uhorskej obrany na tomto

úseku frontu. O jej ovládnutie sa rozpútali zúrivé boje, počas ktorých výšina 3. a 4. februára 1915 prechádzala z rúk do rúk, avšak nakoniec sa podarilo Kašielik ubrániť a ruský postup zastaviť. Po bojoch na začiatku februára 1915 sa ruská ofenzíva vyčerpala a došlo k stabilizácii frontu na línii: sedlo Dujava severne od Zborova – horný tok Ondavy – Svidník. V období od prvej polovice februára do druhej polovice marca 1915 situácia na fronte rakúsko-uhorskej 3. armády generála pechoty S. Boroeviča a ruskej 3. armády generála pechoty R. Dmitrieva nadobudla charakter zákopovej vojny. Bojová činnosť bola vedená najmä delostrelectvom a menšími pešími útvarmi, ktoré realizovali prieskum bojom a prepady protivníkových postavení. Príležitostne dochádzalo k väčším útokom, ktoré však mali len obmedzené taktické ciele a ich úlohou bolo pútať a vyčerpávať protivníkovu silu. Zákopová vojna na karpatskom fronte mala svoje špecifiká, ktoré spôsoboval tunajší kopcovitý a zalesnený terén. V zimných podmienkach bol iba ťažko priechodný a frontové úseky s ucelenými líniami zákopov sa striedali s úsekmi, v ktorých sa nachádzali iba poľné hliadky.

Velkonočná bitka v Karpatoch

Relatívny pokoj na Karpatskom fronte sa skončil v druhej polovici marca 1915. Veliteľ Juhozápadného frontu generál delostrelectva Nikolaj Ludovič Ivanov presvedčil ruské Vrchné veliteľstvo (Stavku), aby vojská, ktoré obliehali Przemysl, boli využité na prelomenie rakúsko-uhorskej obrany v Karpatoch. Táto operácia bola koncipovaná veľmi ambiciózne a jej cieľom bol nielen prienik do nižnej karpatskej kotliny, ale aj celkové vyradenie Rakúsko-Uhorska z vojny. Rozhodujúca ruská ofenzíva začala v noci z 19. na 20. marca 1915 a je označovaná ako „Velkonočná bitka v Karpatoch“. Ťažisko ofenzívy ležalo v údolí Laborca v smere na Humenné a v údolí Ondavy v smere na Stropkov, ale silný úder bol zasadený aj v smere na Bardejov. Na prelome marca a apríla 1915 bol bojový duch vojakov na oboch stranách frontu vystavený kritickej zatažkávacjej skúške. Ruskí vojaci sa s nasadením všetkých síl pokúšali prelomiť rakúsko-uhorskú obranu v Karpatoch, pretože verili, že prienik do Východoslovenskej nížiny otvorí bránu k víťaznému postupu na Budapešť a Viedeň. Dochované memoáre a spomienky potvrdzujú, že na jar 1915 po kapitulácii Przemyslu zavládlo v ruských vojskách presvedčenie, že stačí vyvinúť posledné rozhodujúce úsilie, aby bolo Rakúsko-Uhorsko porazené. Memoáre a spomienky z opačnej strany bojiiska dokladajú, že vojaci habsburskej monarchie si na jar 1915 taktiež veľmi dobre uvedomovali, že nastal doposiaľ najkritickejší moment celej vojny. Zo všetkých síl držali svoje postavenia v Karpatoch, ktoré považovali za poslednú líniu obrany. Zákopy na ešte stále zasnežených

výšinách a v rozbahnených a jarnou vodou zaplavených údoliach bránili s vedomím, že ústup by znamenal prelomenie karpatského frontu a preniknutie protivníkových armád do vnútrozemia monarchie. V rámci ruskej ofenzívy z pozícií pri Nižnej Polianke útočili pluky ruskej 48. pešej divízie, ktoré sa po druhý krát pokúsili dobyť kľúčovú pozíciu rakúsko-uhorskej obrany – výšinu Kašielik. Vojaci generálmajora L. G. Kornilova na tejto výšine krvácali už na začiatku februára 1915, ale vtedy ich útok skončil neúspešne. Do nového útoku nastúpili 20.3.1915 a zúrivé boje o ovládnutie Kašieliku trvali počas nasledujúcich šiestich dní. Tentoraz ruskí vojaci zaznamenali úspech a prelomili obranu rakúsko-uhorskej 22. pešej divízie Landwehru, ktorej velil generálporučík I. Schmidt von Fussina. Dve krvavé bitky o Kašielik priniesli tejto výšine pochmúrnú slávu a vojaci na oboch stranách frontu ju nazvali „hora smrti“.

Po dobytí sedla Dujava a výšiny Kašielik sa ruský postup zastavil v Zborove. Rakúsko-uhorským jednotkám sa na tomto úseku frontu podarilo odraziť všetky ďalšie útoky protivníka a udržali svoje obranné postavenia na prístupových cestách k Bardejovu. Postup ruských vojsk bol zastavený aj v údolí Ondavy a Laborca. Na začiatku apríla 1915 tak zlyhal rozhodujúci pokus o prekonanie Karpát a vyradenie Rakúsko-Uhorska z vojny a na východnom fronte došlo k celkovej zmene strategickú situácie. Armáda habsburskej monarchie vydržala kritickú zaťažkávaciu skúšku a vytvorila podmienky pre sústredenie nemeckých záloh presunutých zo západného frontu, ktoré potom 2. mája 1915 prešli do úspešnej ofenzívy pri Gorliciach.

Na začiatku mája 1915 bol prelomený ruský front v západnej Haliči a postup nemeckých a rakúsko-uhorských vojsk prinútil ruské velenie k okamžitému stiahnutiu jeho síl z južnej strany Karpát. Územie severovýchodného Slovenska, o ktoré ruské vojská tvrdo a za veľkých strát bojovali od januára do apríla 1915, muselo byť v priebehu niekoľkých dní opustené. Z dnešného bardejovského okresu posledné ruské jednotky ustúpili 5. mája 1915. Z dnešného svidnického okresu posledné ruské jednotky ustúpili cez Dukliansky priesmyk 6. mája 1915.

Martin DROBŇÁK – Matuš KORBA

Vojnové cintoríny na severovýchodnom Slovensku

Po skončení bojových operácií v Karpatoch čakala rakúsko-uhorské úrady a príslušné armádne zložky zložitá úloha. Bolo potrebné odstrániť stopy po krutých bojoch. V karpatských lesoch sa rozkladali telá ľudí, ale aj množstva koní. Najakútnejšie sa javila potreba dôstojným spôsobom pochovať pozostatky tisícok vojakov, ktorí v Karpatoch padli. Počas bojov nebol na takéto záležitosti čas. Vojaci boli pochovávaní provizórnym spôsobom obvykle na mieste, kde padli. Často vznikol provizórny cintorín len pár metrov od bývalej frontovej línie. Pozostatky mnohých vojakov ani neboli pochované, ale sa nachádzali roztrúsené v karpatských horách. Tieto telá, väčšinou však len torza tiel bolo treba čo najskôr pochovať. Hneď po vzdialení sa frontu tuto komplikovanú situáciu začala riešiť rakúsko-uhorská armáda. Bolo rozhodnuté, že budú zriadené špeciálne armádne jednotky, ktoré s pomocou vojnových zajatcov budú komplexne riešiť problematiku dôstojného pochovania pozostatkov vojakov rakúsko-uhorskej, nemeckej a ruskej armády. V pohrebných komandách boli sústredení zruční remeselníci, najmä tesári, stolári, murári či kamenári. Remeselníci pracovali pod vedením talentovaných architektov v uniformách. Architekti vytvárali jedinečné projekty cintorínov a vojnových pamätníkov, z ktorých mnohé mali obrovskú umeleckú a kultúrnu hodnotu. V Haliči pracovali takí talentovaní architekti, ako Dušan Jurkovič, Heinrich Scholz, Ján Szcepkowski a ďalší. Na území severovýchodného Slovenska pôsobil napríklad architekt Jozef Lamping. Špinavú prácu, ktorá súvisela so zbieraním rozkladajúcich sa tiel, robili vojnoví zajatci. Pod vedením skúsených odborníkov sa v Haliči naozaj riešila otázka pochovávania vojakov systematicky a zodpovedne. V duchu danej doby boli vojnové cintoríny umiestňované na dominantných miestach a mali pôsobiť nielen pietne, ale aj heroicky. Išlo predsa o miesta posledného odpočinku vojakov, ktorí hrdinsky padli za panovníka a monarchiu. Riešili sa otázky podoby centrálnych pamätníkov, typ oplotenia, vstupné brány, úprava hrobových polí a pod. Dôsledne boli premyslené prístupové cesty k cintorínom a zemné práce na úpravu okolitého terénu. Predovšetkým musel byť cintorín vhodne zakomponovaný do okolitého prostredia. Do konca roku 1918 bol v západnej Haliči postavený mohutný komplex asi 400 vojnových cintorínov, na ktorých je v 22 590 hroboch pochovaných asi 70 000 vojakov. Viac ako 40 000 vojakov bolo exhumovaných. Iná situácia vládla na južnej strane Karpát, ktorá na rozdiel od Haliče administratívne spadala pod Uhorsko. Aj tu pracovali pohrebné komandá. Dosvedčujú to zachované plány cintorínov. Niektoré cintoríny boli podľa týchto návrhov aj postavené. Lenže väčšina vojnových cintorínov, ktoré tu vznikli, bola zriadená provizórnym spôsobom. Jednotlivé, spoločné či masové hroby boli opatrené iba drevenými krížmi. Cintoríny boli jednoducho ohradené ostnatým drôtom alebo drevenou ohradou. Pamätníky vojnovým obetiam boli úplne zriedkavé. Masová výstavba cintorínov a pamätníkov, na rozdiel od Haliče, na území dnešného Slovenska nebola realizovaná. Základnou príčinou bude zrejme nedostatok finančných prostriedkov. Rakúsko-uhorské úrady preferovali skôr oblasti, kde sa odohrali víťazné bitky. Na týchto miestach mali vzniknúť rozsiahle komplexy, ktoré mali slúžiť, ako pamätníky víťazných bojov za monarchiu. Dosvedčujú to nádherné komplexy cintorínov a pamätníkov oblastí Limanowej alebo Gorlic. S nimi veľmi ostro kontrastuje oblasť okolo pevností Przemysl, alebo Karpát, kde boli cintoríny riešené omnoho skromnejšie. Po I. svetovej vojne prevzal zodpovednosť za všetky vojnové cintoríny a hroby československý štát. Od mája 1919 začala vznikať sústava vojenských orgánov, ktoré mali za úlohu túto problematiku riešiť. Prvou úlohou bolo zostavenie evidencie vojnových cintorínov. Keďže v tomto regióne prebiehali boje nachádzalo sa tu viac než 200 vojnových cintorínov a množstvo roztrúsených hrobov. Po II. svetovej vojne začali vojnové cintoríny postupne chátrať. V roku 1990 bola väčšina týchto pietnych miest na pokraji zániku. V súčasnosti sa vďaka spolupráci samosprávy a tretieho sektora darí postupne obnovovať zabudnuté vojnové cintoríny z I. svetovej vojny.